

מסורת הש"ס
א. תוספתא בבורות פ"ב
יד.
ב. שם טו.

גרסות

דכוליה פרקין בכתיב וכן
בב"ח: בכוליה פרקין.
ולא אמר הלכתא כר' יוסי
בן המשולם בכתיב ועוד
מילים אלה חסרות, ויש
בכתיב: בר מפלוגתא.
ד' יוסי תרתי אמר
ופלוגתא דברייתא פלוגתא
היא אשמעינן בכתיב:
משום דתרתי אמר אבל
אדרשב"ג לא קמ"ל.
לאשמעינן דאדרבן שמעון
בן גמליאל קאי יש בכתיב:
למימרא דהילכתא בכולי
פרקין לבר מפלוגתא דרבן
שמעון בן גמליאל.
ופלוגתא דברייתא לאו
פלוגתא היא בכתיב מילים
אלו חסרות.

יולדות בב"ח: מניקות.
בשאין מניקות בכתיב
ועוד: בזקנות.
איבעיא להו דבר בחזקתו
יש בכתיב וכן בב"ח:
איבעיא להו הדבר
בחזקתו.
הא היכא דאוליד בכתיב:
הא היכא דילדה.
מרחמא ליה בכתיב:
מרחמא.
הלוקה בהמה יש בכתיב:
הלוקה בהמה מניקה.
ולד מעיקרא בכתיב ועוד:
מעיקרא.

או שמא אצל זו בכתיב
קטע זה חסר.
לא שבקה דידה ומרחמא
דלאו דידה יש כתיב שנוסף
בו: אלא תפשוט היכא
דמית בנה דידה מרחמא
דלאו דידה ואי ס"ל דע'
במקום דידה דהיכא דמית
לא מרחמא דלאו דידה
היא למאי איצטרך השתא
היכא דליכא דידה לא
מרחמא דלאו דידה היכא
דאיכא דידה צריכא למימר
לא שביק דידה ומרחמא
דלאו דידה לעולם אימא
לך דהיכא דאיכא לא
מרחמא והא איצטרך ס"ל
דע' אמ"י הואיל וילידא
למי גבי הדדי מחילף להו
ומרחמא דלאו דידה קמ"ל.
ת"ש – מאי לאו בכתיב:
דתניא רשב"ג אומר הדבר
בחזקתו וכן היה רשב"ג
אומר הנכנס לתוך עדרו
בלילה וראה כעשר כחמש
עשרה במכירות ולמחר
השכים ומצא זכרים תלוים
בזקנות ונקבות תלויות
במכירות אינו חושש
שמה בנה של זו בא אצל זו
ושמא בנה של זו בא אצל
זו מאי לאו.

מה שאמר הלכה כרבי יוסי בן המשולם, למה לז' דברי נאמרו במשנה
בלא חולק! ומשיבים: אי אמר [אילו היה אומר] רב רק: הלכתא דכוליה פירקין
[הלכה של כל הפרק שלנו], ולא אמר: הלכתא [הלכה] כרבי יוסי בן המשולם,
הוה אמינא [הייתי אומר]: מה שאמר שהלכה ככל הפרק – על דברי רבי יוסי
בן המשולם קאי [ועומד, מתייחס], ומאי
[ומה ענינו] של "בכוליה פירקין" [בכל
פרקנו], והרי אין מדובר אלא במשנה
אחת – משום שרבי יוסי תרתי [שני
דברים] אמר במשנה הבאה. ולפי דרך
זו, אין רב מתכוון לפסוק כרבן שמעון
גמליאל במשנתנו, משום שלדעתו
פלוגתא דברייתא פלוגתא היא
[המחלוקת שנחלקו עליו בברייתא
מחלוקת היא], והלכה כדעת חכמים
החולקים עליו. לכן אשמעינן [משמע
לנו] רב באופן נפרד שהלכה כרבי יוסי
בן המשולם, כדי לאשמעינן [להשמיע
לנו] שכשהוא אומר שהלכה ככל מה
ששינוי בפרקנו – על דברי רבן שמעון
בן גמליאל קאי [הוא עומד, מתייחס],
לומר שהלכה כמותו, ופלוגתא דברייתא
לאו פלוגתא היא [והמחלוקת שנחלקו
עליו בברייתא לא מחלוקת היא].

כדיון הקודם הוכחה מחלוקת רבן
שמעון בן גמליאל וחכמים
שבברייתא. ואומרים: מאי [מה] ברייתא
זו שרמזנו לה? דתניא [ששנויה ברייתא]:
הלוקה (הקונה) בהמה מניקה מן הגוי
– הולד הבא אחריו בכור מספק,
שמה זה שהניקה לא היה ולד שלה,
מפני שבהמה מרחמת על ולד ומניקה
אותו אף על פי שאינה יולדת (שלא
ילדה). רבן שמעון בן גמליאל אומר:
דבר בחזקתו, חזקה שבהמה זו שמניקה
כבר ילדה, ואם כן הבא אחריו אינו
בכור. וכן היה רבן שמעון בן גמליאל
אומר: הנכנס לתוך עדרו בלילה וראה
כעשר או כחמש עשרה בהמות, מהן
מכירות שעדיין לא ילדו, ומהן שאינן
מכירות שכבר ילדו ולד קודם לכן,
ומצאן שכולן יולדות, למחר השכים
ומצא שהזכרים שנולדו תלוים בשאין
מכירות, כלומר, הולכים אחריהן
ויונקים מהן, ונקבות תלויות במכירות
– אינו חושש שמא בנה של זו
המכירה, שהוא בכור, בא לו אצל זו
שאינה מכירה, אלא זכר היונק משאינה
מכירה בודאי אינו בכור.
איבעיא להו [נשאלה להם] שאלה
ללומדים: "דבר בחזקתו" דקאמר
[שאומו] רבן שמעון בן גמליאל, מה
משמעו? האם הכוונה היא שאינה
מרחמת ומניקה ולד שאינה שלה אלא
אם כן יולדת, כלומר, אלא אם כבר
ילדה ולד משלה, הא היכא דאוליד
[אבל במקום שכבר ילדה] – חיישינן
לרחומי [חוששים אנו שהיא מרחמת] על
ולד שאינו שלה. או דלמא [שמא] כוונתו
דידה לא מרחמא ליה [על ולד שלה – מרחמת, על ולד שאינו שלה – אינה
מרחמת עליו]? ושואלים: למאי נפקא מינה
ההשכלה ההלכתית שלה? והרי בין לדרך זו ובין לדרך זו בודאי כבר ילדה,
ונפטרה מן הבכורה! ומשיבים: למלקא עלה [ללקוח עליה] משום איסור "אותו
ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" [ויקרא כב, כח], אם שחט אותה ואת היונק
ממנה באותו יום. אי אמרת [אם אתה אומר] כי באופן מוחלט, דידה מרחמא, דלא
הרי הוא לקי [לוקה] מפני שהוא בודאי בנה. וזו אמרת דלא דידה נמי מרחמא [ואם אתה
אומר שהיולדת, על ולד שאינו שלה גם כן מרחמת] – לא לקי [אינו
לוקה]. שמא אינו בנה. אם כן, מאי [מה הפתרון]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה
מניקה מן הגוי – אינו חושש שמא בנה של אחרת היה. הרי דעתו מפורשת, שכל בהמה
אינה מרחמת על ולד שאינו שלה, גם אם כבר ילדה! ודוחים: מי
קתני [האם הוא שונה] "אינו חושש שמא בנה של אחרת הוא"? הלא "אינו חושש שמא
בנה של אחרת היה" קתני [הוא שונה]. ויש לפרש כי הכי קאמר [כך
הוא אומר]: אינו חושש שמא זה בנה של אחרת, אלא אם כן היה לה ולד מעיקרא
[מתחילה]. ואם כן אין להוכיח מכאן. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה
ראיה ממה ששינוי במשנתנו: נכנס בתוך עדרו וראה את המכירות מניקות, ואת
שאינן מכירות מניקות – אינו חושש שמא בנה של זו בא לו אצל זו, או שמא בנה של
זו בא לו אצל זו. ואם בהמה שילדה מרחמת על ולד שאינו שלה, אמאי [מדוע] אינו
חושש? ליהוש דלמא רחומי רחים [נחשוש שמא ריחמה על ולד שאינו שלה]. והוא
היונק ממנה! אלא מכאן שגם בהמה שילדה אינה מרחמת על ולד שאינו שלה. ודוחים:
אין מכאן ראיה, משום שגם אם נאמר שכדרך כלל מרחמת על ולד שאינו שלה – במקום דידה
לא שבקא דידה ומרחמא דלאו דידה [במקום שיש ולד שלה, אינה מניחה את שלה
ומרחמת על שאינו שלה]. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה מניקה מן הגוי אינו
חושש שמא בנה של אחרת הוא, משום שדבר בחזקתו כו'. ולאחר מכן הובא דין נוסף
בשמו, בלשון "וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר", שמכירות שאינן מכירות
שילדו יחד, אינו חושש שמא בנה של זו בא לו אצל זו ולהיפך. מאי לאו רישא דומיא
דסיפא? [האם אין הכוונה שהדין שאמר בתחילה דומה לדין שבסוף?]

הלכה כרבי יוסי בן המשולם למה לי – הא מהך שמעת מינה דהלכתא כותמיה,
דהא לא פליגי רננן עליה! אי אמר הלכה בכוליה פירקין – ולא אמר לקמן "הלכה
כרבי יוסי", הוה אמינא: "הלכה ככוליה פירקין" – אדרבי יוסי קאי. ומאי בכוליה
פירקין – דמשמע טובא – משום דרבי יוסי מרתי מילי אמר צמתימין: עושה מקום
לקופין, וכן מולש את השער לראות את
מקום המוס. אבל אדרבן שמעון לא אמר רב,
דהוא אמר "צר מפלוגתא", ואדרבן שמעון
איכא פלוגתא צרייתא, ופלוגתא היא. להכי
אשמעינן הלכה כרבי יוסי צדיק, לגלוי
ולמימרא דלדרבן שמעון בן גמליאל קאי
היא "הלכתא ככוליה פירקין", ופלוגתא דצרייתא
לאו פלוגתא. מרחמת – אהבת בן
חנינה. ומצא זכרים – שולדים עכשו
תלוין וכוונין ויונקין הזקנות שנפטרו כבר
מן הבכורה, ונקבות הנולדות עכשו מלא
תלויות צמתימות. דהשתא אין כאלן לנכנס
כלום, דזכרים אין שום צבור – שהרי בני
הזקנות הן, ונקבות התלויות צמתימות –
אין דין צבורות נוהגת בהן. אין חוששין
– להחמיר ולספקן בספק צבורות, ולומר:
שמה שנה של זו לא לו אלא זו, וזכרים בני
המכירות. שאינה מרחמת – וולד
צמתימת אחרת. אלא אם כן יולדת – אם
היא לה וולד מתחלה. להכי ודאי אי נמי לא
היא לה וולד ידעה – פטורה מן הבכורה,
דהא הוה לה אחרת. ומיהו היכא דילדה
– מיישין לחומי, שמרחמת וולד צמתימת
אחרת. למאי נפקא מינה – הא לענין
צבורה ממנה נפטר פטורה, דאי לאו
ידעה – הא הוה לה אחרת! למילקי
עליה – דהאי שכרון אחרת, משום
"אותו ואת בנו". לא לקי – דלמא לאו
ידעה הוא. אין חוששין בו' – אלמא
צודאי דילה ממוק ליה, דלא מרחמא אלא
ידעה. מי קתני – "אין חוששין שמא בנה
של אחרת הוא"? הרי קתני – והכי
קאמר: ממה נפשך פטורה מן הבכורה, דאין
חוששין שמא מרחמת בן חנינה אלא אם כן
היא לה וולד אחר מעיקרא. הלכך לענין
צבורה ודאי פטורה, אלא לענין אותו ואת בנו
– ספיקא הוא. דלמא רחומי רחים –
הואיל ולכוין הוה ולדות. אלא ודאי, אפילו
ילדה – אינה מרחמת אלא שלה! ומשני:
נמקום ידעה כו'. הדבר בחזקתו וכן –
כלומר, דקתני סיפא: [וכן] [וכן] היה רבן
שמעון בן גמליאל אומר הנכנס כו', מאי לאו
מדסיפא דקמי "וכן" כו'.

הלכה כרבי יוסי בן המשולם למה לי? – אי אמר
הלכתא דכוליה פירקין, ולא אמר הלכתא כרבי יוסי
בן המשולם, הוה אמינא: אדרבי יוסי בן המשולם
קאי, ומאי "בכוליה פירקין" – דרבי יוסי תרתי אמר,
ופלוגתא דברייתא פלוגתא היא. אשמעינן הלכה כרבי
יוסי – לאשמעינן דאדרבן שמעון בן גמליאל קאי,
ופלוגתא דברייתא לאו פלוגתא היא.
מאי ברייתא? דתניא: "הלוקה בהמה מניקה מן
הגוי – הבא אחריו בכור מספק, מפני שמרחמת
אף על פי שאינה יולדת. רבן שמעון בן גמליאל
אומר: דבר בחזקתו. וכן היה רבן שמעון בן גמליאל
אומר: הנכנס לתוך עדרו בלילה, וראה כעשר כחמש
עשרה מכירות ושאינן מכירות יולדות, למחר
השכים ומצא זכרים תלוים בשאין מכירות, ונקבות
תלויות במכירות – אינו חושש שמא בנה של זו
בא לו אצל זו.
איבעיא להו: "דבר בחזקתו" דקאמר רבן שמעון בן
גמליאל – דאינה מרחמת אלא אם כן יולדת; הא
היכא דאוליד – חיישינן לרחומי או דלמא: דידה
– מרחמא, דלא דידה – לא מרחמא ליה? למאי
נפקא מינה – למלקא עלה משום "אותו ואת בנו";
אי אמרת: דידה מרחמא, דלא דידה לא מרחמא –
לקי, ואי אמרת: דלא דידה נמי מרחמא – לא לקי.
מאי? תא שמע, רבן שמעון בן גמליאל אומר:
הלוקה בהמה מן הגוי – אינו חושש שמא בנה
של אחרת היה. – מי קתני "הוא"? "היה" קתני;
הכי קאמר: אינו חושש שמא בנה של אחרת, אלא
אם כן היה לה ולד מעיקרא. תא שמע: נכנס בתוך
עדרו וראה את המכירות מניקות, ואת שאינן
מכירות מניקות – אינו חושש שמא בנה של זו
בא לו אצל זו, או שמא בנה של זו בא לו אצל זו;
אמאי? ליהוש דלמא רחומי רחים! – במקום דידה
– לא שבקא דידה ומרחמא דלא דידה. תא שמע:
דבר בחזקתו כו'; מאי לאו רישא דומיא דסיפא?

תוספות

ופלוגתא דברייתא פלוגתא היא – ואם
תאמר: דרבי יוסי בן המשולם
נמי פליגי עליה ממה נפשך דברייתא,
מדאיצטרך לפסוק הלכה כמותו; ויש
לומר: דשמא אין מחלוקת שנויה לא
במשנה ולא בברייתא, אלא דקים ליה
דפליגי רבנן עליה.

הנכנס לתוך עדרו בלילה כו' ולמחר השכים כו' – תימה: למה ליה למינקט בענין
זה? לימא: הנכנס לתוך עדרו וראה זכרים תלוים כו' ונקבות כו'; ויש
לומר: דלרבנות נקט הכי, דאף על גב דודאי היתה תחלת לידתן בלילה, שעדיין
אין האמהות מכירין בוולדותיהן ודרכן לטעות בלילה, ובא לו בנה של זו אצל זו
– אפילו הכי לא חיישינן.

על שאינו שלה מרחמת. על שאינו שלה אינה מרחמת] –
אין לקי [אינו לוקה] מפני שהוא בודאי בנה. וזו אמרת דלא דידה נמי מרחמא [ואם אתה
אומר שהיולדת, על ולד שאינו שלה גם כן מרחמת] – לא לקי [אינו
לוקה]. שמא אינו בנה. אם כן, מאי [מה הפתרון]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה
מניקה מן הגוי – אינו חושש שמא בנה של אחרת היה. הרי דעתו מפורשת, שכל בהמה
אינה מרחמת על ולד שאינו שלה, גם אם כבר ילדה! ודוחים: מי
קתני [האם הוא שונה] "אינו חושש שמא בנה של אחרת הוא"? הלא "אינו חושש שמא
בנה של אחרת היה" קתני [הוא שונה]. ויש לפרש כי הכי קאמר [כך
הוא אומר]: אינו חושש שמא זה בנה של אחרת, אלא אם כן היה לה ולד מעיקרא
[מתחילה]. ואם כן אין להוכיח מכאן. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה
ראיה ממה ששינוי במשנתנו: נכנס בתוך עדרו וראה את המכירות מניקות, ואת
שאינן מכירות מניקות – אינו חושש שמא בנה של זו בא לו אצל זו, או שמא בנה של
זו בא לו אצל זו. ואם בהמה שילדה מרחמת על ולד שאינו שלה, אמאי [מדוע] אינו
חושש? ליהוש דלמא רחומי רחים [נחשוש שמא ריחמה על ולד שאינו שלה]. והוא
היונק ממנה! אלא מכאן שגם בהמה שילדה אינה מרחמת על ולד שאינו שלה. ודוחים:
אין מכאן ראיה, משום שגם אם נאמר שכדרך כלל מרחמת על ולד שאינו שלה – במקום דידה
לא שבקא דידה ומרחמא דלאו דידה [במקום שיש ולד שלה, אינה מניחה את שלה
ומרחמת על שאינו שלה]. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה מניקה מן הגוי אינו
חושש שמא בנה של אחרת הוא, משום שדבר בחזקתו כו'. ולאחר מכן הובא דין נוסף
בשמו, בלשון "וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר", שמכירות שאינן מכירות
שילדו יחד, אינו חושש שמא בנה של זו בא לו אצל זו ולהיפך. מאי לאו רישא דומיא
דסיפא? [האם אין הכוונה שהדין שאמר בתחילה דומה לדין שבסוף?]

עיונים

איבעיא להו דבר בחזקתו וכו' ספק הגמרא נובע לכאורה מן הלשון "דבר בחזקתו". שהרי
מצד אחד יש לומר כי כוונת רבן שמעון בן גמליאל לומר שחזקה היא שבהמה אינה מניקה
כלל ולד שאינו שלה, ולפיכך אין כאן כלל ספק. אך מצד אחר, יכול היה רבן שמעון בן גמליאל
להשתמש בלשון חד משמעית, כמו: "הבא אחריו אינו בכור", או כלשון משנתנו: "אינו חושש
שמה של אחרת היה". והלשון "דבר בחזקתו" מורה איפוא כי דוקא במקרה שבהמה זו
עדיין לא ילדה, שבו יש לנו חזקה שאינה מניקה את שאינו שלה, חולק רבן שמעון בן גמליאל
על התנא הראשון, וסבור שהבא אחיו אינו בכור. אך אם כבר ילדה קודם לכן – אין זה יוצא
מכלל ספק, שמא באמת אין זה בנה.
מי קתני הוא וכו' כלומר, הלשון "היה" אינה מתאימה לענינו, שהרי מדובר על ולד הנמצא
לפנינו. ולפיכך יש לומר כי מלה זו מהווה קיצור ורמז למשפט "אלא אם כן היה לה ולד
מתחילה". ואם כן, למרות שבודאי כבר ילדה, והבא אחריו בודאי אינו בכור, מכל מקום אין
דארת שולד זה היונק ממנה הוא בנה, ואם נשחטו שניהם ביום אחד – אין לוקים משום "אותו

ואת בנו".
למילקא עלה משום אותו ואת בנו שהרי לענין בכורה – בודאי נפטרה, שהרי בין אם בנה
הוא ובין אם לא – לא היתה מניקה אותו אם לא היתה יולדת קודם. והוא הדין שבודאי
אוסר רבן שמעון בן גמליאל לשחוט בהמה זו ואת היונק ממנה בו ביום, שהרי לשני הצדדים
אין ולד זה יוצא מכלל ספק שמא הוא בנה. והשאלה נוגעת איפוא דוקא לענין מלקות, מפני
שאין לוקים אלא על איסור ודאי. והרי אם לדעת רבן שמעון בן גמליאל עשויה בהמה שילדה
להניק ולד אחר, ייתכן שולדה מת או שנלקה ממנה, והיא מניקה ולד אחר.
אורה ההלכה
למלקא עלה משום אותו ואת בנו הרואה ולד כרוך אחרי בהמה – חזקה שהיא אמו, ואסור
לשחוטם באותו יום. אבל אינו לוקה על כך. שלא נפשטה בהמה, האם בהמה שכבר ילדה
מרחמת על ולד שאינו שלה (שי', גר"א). (שריע ירד טו, ה).

מסורת הש"ס
ב. בכורות כג.ב.
ג. ראה שבת קז.ב. קמ.א.

שאינ מתכוין — לתלוש, אלא מפניהו ומושכו אילן ואילן, אם נתלש נתלש. ומכל מקום ביום טוב אסור הדבר, משום דהוה ליה [שהרי הוא] עוקר דבר ממקום גידולו, כמו קוצר, ודבר זה אסור ביום טוב. או דלמא [שמא], בעלמא סבר [בכלל סבור] רבי יוסי בן המשולם שתולש היינו [הריהו] גוזז שנאסר בתורה, והיינו טעמא דשרי [וחה הטעם שהוא מתיר] כמשנתנו לפנות את השיער בקופיץ — משום דהוה ליה [שהריהו] דבר שאין מתכוין, שאינו מתכוין לתלוש את השיער, אלא רק להזיזו ממקומו. ואם כן, גם ביום טוב מותר הדבר, שהרי אף ביום טוב, דבר שאין מתכוין — מותר? אמר להו [להם] רב הונא: זילו שיילוה [לכו שאלו] שאלה זו לרב חננאל, שהיה תלמידו של רב והיה שונה הלכות משמו, אי אמר [אם יאמר לכם] שהלכה כרבי יוסי בן המשולם, איפשוט לכו [אפתור לכם] את שאלתכם לגבי יום טוב. אתו שיילוה [הלכו שאלו] את רב חננאל, אמר להו [להם]. הכי [כך] אמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם. אתו לקמיה [באו לפני] רב הונא וסיפרו לו, אמר להו [להם]: כנגדו, באותו אופן ביום טוב מותר הדבר. ומוסיפים, איתמר נמי [דבר זה נאמר גם כן] במפורש בשם רב, שכך אמר רב חנניה בר שלמיא משמיה [משמו] של רב: כנגדו ביום טוב

תוספות

חלדה. דאם כן — סכין הוה ליה למינקט הכא, דאיכא למיחש טפי לחלדה. ועוד, דבעיא היא בפרק שני דחולין (לג, ב): תחת צמר מסובך, מהו? ולא איפשיטא. אלא דרך לעשות מקום לקופיץ כדי שיהא נוח יותר לחתוך ולשחוט, לפי שאין קופיץ נוח לחתוך בלא עשיית מקום. ומטעם זה נמי נקט בכור ולא [סתם] קדשים — לפי שהקדשים נשחטין בעזרה, יש שם סכינין מזומנים, ואין צריכים עשיית מקום. ועוד יש לומר: דנקט בכור — לפי שנוהג בזמן הזה. וגם דרך להיות צמרו גדול, מתוך שמשאה אותו עד שיפול בו מום. כי ההיא דתנן בפרק "כל פסולי המוקדשין" (בכורות לה, א): מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל. וצריך עשיית מקום טפי מטלאים. ועוד, משום דלאו "דילא תגוזו" — בבכור כתיב.

וביום טוב אסור, דהוה ליה עוקר דבר מגידולו. או דלמא: בעלמא סבר רבי יוסי בן המשולם תולש היינו גוזז; והיינו טעמא דשרי — דהוה ליה דבר שאין מתכוין, וביום טוב שיילוה לרב חננאל, אי אמר הלכה כרבי יוסי בן המשולם, איפשוט לכו. אתו שיילוה, אמר להו, הכי אמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם. אתו לקמיה דרב הונא, אמר רב כנגדו ביום טוב מותר. אי תמר נמי, אמר רב חנניה בר שלמיא משמיה דרב: כנגדו ביום טוב

והיינו טעמא דשרי דהוה ליה דבר שאין מתכוין — ותולש דמתניתין — לאו בתולש ומתכוין קאמר, אלא עושה מקום, אם נתלש — נתלש. אבל אי טעמא משום דתולש לאו היינו גוזז — יכול להיות דתולש במתכוין, כך נראה לפרש הסוגיא. ויש לתמוה: מה שייך לשאול זה על יום טוב? אי במתכוין — פשיטא להו דאסור, ואי בשאין מתכוין — פשיטא להו דשרי! ומיהו, הא גופה קמבעיא להו: שאין מתכוין מהו ביום טוב, אם מותר או אסור. וקשיא, דבלאו יום טוב היו יכולין לשאול: הא דקתני מתניתין "ותולש את השערה" — במתכוין קאמר, משום דתולש לאו היינו גוזז. או שמא בשאין מתכוין קאמר, וגם שלא יהא כפסיק רישיה, משום דתולש היינו גוזז! ונראה לפרש: דאפילו (תמצוי לומר) תולש לאו היינו גוזז, מכל מקום מדרבנן אסור במתכוין או בפסיק רישיה, גזירה תולש אטו גוזז, ולעולם "ותולש" דקתני מתניתין — כשאין מתכוין ואינו פסיק רישיה קאמר. ולענין בכור לא מצי למיבעי מידי כפשטה דמתניתין, אם לא לענין מלקות. וקמבעיא להו: כנגדו ביום טוב מהו? דלמא דוקא בכור, דתולש לאו היינו גוזז, וליכא איסורא דאורייתא — הוא דשרי דבר שאין מתכוין. אבל ביום טוב, דאיכא איסורא דאורייתא דעוקר דבר מגידולו — לא שרינן בשאין מתכוין. או דלמא בבכור נמי איכא איסורא דאורייתא, דתולש היינו גוזז, וכי היכי דשרי בבכור משום דאין מתכוין — שרי נמי ביום טוב. וכן מוכח בסמוך, דקאמר רב: כנגדו ביום טוב מותר. ופרקי מהא דאמר רב: הלכה כרבי יהודה, דבר שאין מתכוין אסור. ומשני: דתולש לאו היינו גוזז, וביום טוב היינו טעמא דשרי — דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד. ואם תימצוי לומר דאי תולש לאו היינו גוזז, אם כן "ותולש" דקתני במתניתין הוי במתכוין — היכי שרי כנגדו ביום טוב מתכוין משום דלאחר יד? ולאידך לישנא דאמרין: רב סבר כרבי יוסי בן המשולם, ורבי יוסי בן המשולם לא סבר כרב — היינו דרב שרי בבכור, דאין מתכוין, משום דתולש לאו היינו גוזז. אבל רבי יוסי בן המשולם מתיר אפילו היינו אומרים דתולש היינו גוזז, דשרי אין מתכוין בכל מקום, כדאשכחן גבי פרה. והא (דלא) דקאמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם לעיל, משמע דלא הוי פלוגתא. וכמה תנאי אשכחן דסברי דבר שאין מתכוין אסור, לקמן במכילתין גבי בכור שאחזו דם (לג, ב), ובמתניתין דכלאים (פרק ט משנה ו-ז), ובביצה (כג, ב) בברייתא דגריה! ויש לומר: דלמא מטעם דפסיק רב כוותיה, משום דתולש לאו היינו גוזז — לא אשכחן דפליגי. ועוד, כדפרישית לעיל, דלא קרי פלוגתא אלא אם כן נחלקו על אותו דבר עצמו. וכן צריך לומר, דהא בשותף נחלקו רבי יוסי ורבנן בחולין לענין ראשית הגז (קלז, א), דאיכא למנא דמחייב — אלמא מקרי "גז צאנך". והוא הדין תולש דהיינו גוזז, אם לא נחלק בין תולש לשותף. ואם תאמר: לקמן דמיייתי ראייה מפרה, דסבר רבי יוסי בן המשולם דבר שאינו מתכוין מותר. ומשני: שאני פרה דקדשי בדק הבית היא. ופריך: והא אמר רבי אלעזר קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה! ומשני: מדרבנן. ופריך: והא איכא איסורא דרבנן! שמע מינה שרוצה לדקדק, דכי היכי דשרי דאין מתכוין בדרבנן — שרי נמי בדאורייתא! ויש לומר דההיא דמדרבנן לא דמו כלל להני דתולש לאו היינו גוזז, ולעוקר דבר מגידולו כלאחר יד. דאין איסורין הללו דאורייתא בשום מקום, אבל בפרה איירי בגיזה גמורה. דאף על גב דמדאורייתא אין איסור קדשי בית הבית בגיזה ועבודה לדבריו, דכל דתקון רבנן — כעין דאורייתא תקון ולגמרי עשו קדשי בדק הבית כקדשי מזבח. וראיה לדברי מפרק קמא דכתובות (ה, ב), דאיבעיא להו: מהו לבעול בתחלה בשבת? לדם הוא צריך ושרי, פירוש: דמיפקד פקיד, או לפתח הוא צריך, ואסור? אם תמצוי לומר לדם הוא צריך ופתח ממילא קא הוי, הלכה כרבי יהודה דמקלקל הוא אצל פתח. אלמא שרי רבי יהודה דבר שאין מתכוין במקלקל, דאף על גב דאיכא איסורא דרבנן במקלקל לחודה. והא דאסר רבי יהודה באין מתכוין בגריה, ואף על גב דמקלקל הוא, כדמוכח בסוף פרק קמא דחגיגה (י, א) גבי חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, ובפרק "יום טוב" (ביצה כג, א) אסר רבי יהודה קידור, משום דדבר שאין מתכוין הוי במקלקל בהוצאת דם — יש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה. אי נמי, גבי גריה איכא לפרש: שמא מתקן, שמשוה גומות מצד אחר. וגבי קידור — נהנית הבהמה בהוצאת הדם, מידי דהוה אדם הקזה. והוא הדין גבי "וכן תולש את השער לראות את מקום המום", [דבעי] לכתחלה או דיעבד, ומסיק דלכתחלה קאמר. ומשמע מדתני "וכן" דרישא נמי לכתחלה קאמר כמו בסיפא — לאו לכתחלה שיתלוש במתכוין קאמר, אלא באותן שהתירו משום שחיטה — נתיר נמי לכתחלה לראות מקום המום. או דיעבד, כלומר, דאי נמי עשה — לא יזיזנו ממקומו. כן נראה כמו שפירשת, ומתיישבת כל הסוגיא. ואם נפרש דאם תולש לאו היינו גוזז שרי אפילו לתלוש במתכוין, צריך לומר דלקמן דשרי כנגדו ביום טוב משום דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד — אפילו במתכוין לתלוש (שם) נמי שרי, שהתירו חכמים שלא לתקלקל שחיטתו ביום טוב.

אי אמר הלכה כרבי יוסי בן המשולם איפשוט לכו — ואם תאמר: מה היה מקפיד בכך? הא בכל ענין כנגדו ביום טוב מותר, או משום דבר שאין מתכוין, או משום עוקר דבר מגידולו כלאחר יד, כדלקמן! ויש לומר: דאם לא היה הלכה כמותו, אלא הוה אסרינן בבכור, ואף על גב דתולש לאו היינו גוזז. שהחמירו חכמים, ולא התירו משום צורך תיקון שחיטת בכור — כמו כן לא יתירו בעוקר דבר מגידולו כלאחר יד משום צורך תיקון שחיטת יום טוב.

עיונים

עוקר דבר מגידולו שכן, בשונה מגזית קדשים, שלא אסרה התורה במפורש אלא את הגיזה, הרי לגבי מלאכות שבת (וי"ט טוב) נאסרו רק לא רק אבות המלאכות עצמם (ובכללם הגוזז), אלא גם תולדותיהם — כל הדומה להם (במהות הפעולה, או באופן הפעולה). ותלישת השיער הרי היא בכלל מלאכת "קוצר", מפני שיש בה עקירת דבר מגידולו. ואף שהותרו מלאכות ביום טוב לצורך אוכל נפש — תלישת השיער עצמה אינה בכלל מלאכת אוכל נפש. ויותר מכך, אף קצירה עצמה לא הותרה לצורך אוכל נפש. וראה עוד בעמוד הבא.

דהוה ליה דבר שאינו מתכוין רשי פירש: שאינו מתכוין אלא לפנות את השיער לבאן ולכאן, אבל אינו מתכוין שיתלש. ופירוש לשון המשנה "ותולש השיער" לפי זה הוא — ואף על פי שהוא תולש בכך את השיער. אבל מדברי רבינו גרשום ומפסקי הרי"ד משמע כי "אינו מתכוין", אין משמעו שאינו מתכוין לתלוש, אלא שאינו מתכוין לגזיזת הבכור ולדרך זו לשון המשנה מתפרשת כפשוטה, שמוותר לתלוש את השיער (וראה בעמוד הבא, שם פירש רש"י "אינו מתכוין" בדרך זו עצמה).

אמר להו זילו שיילוה לרב חננאל וכו' יש שתמוה: וכי לא ידע רב הונא שרב סבור שהלכה כר' יוסי בן המשולם? והסביר כי רב הונא הסתפק אם המשנה מדברת בבכור

אורה ההלכה
כנגדו ביום טוב מותר כתב הרמב"ם: השוחט בהמה ביום טוב — מותר לו לתלוש צמר בידו למקום הסכין. ובלבד שלא יזיזו ממקומו, אלא יישאר מסובך בשאר הצמר. כדברי רב הונא. ובשולחן ערוך כתב כי אינו רשאי לתלוש את הצמר, אלא מפנהו (בידו). רמ"א על פי ב"י ומושכו אילן ואילן, ואם נתלש — נתלש. וכפירוש תוס' ורא"ש, שאף בבכור לא הותר אלא בשאינו מתכוין (וראה מג"א סק"ג). (רמב"ם ספר זמנים הלכות יום טוב פ"ג ה"ג. שו"ע או"ח תצח, יב).